

УДК [338.439:339.13](477)

Постол А.А.*кандидат політичних наук, доцент, докторант
Херсонського державного аграрного університету***Собченко А.М.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту та фінансів
Херсонського державного аграрного університету*

РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Визначено чинники та негативні тенденції, які перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції вітчизняних аграрних підприємств на внутрішньому та зовнішньому аграрному ринку. Запропоновані основні напрями реалізації заходів державного регулювання та підтримки підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції на європейському аграрному ринку.

Ключові слова: конкурентоспроможність, підприємства, інфраструктура, європейський ринок, сільськогосподарська продукція, ефективність, експорт, попит, регулювання.

Постол А.А., Собченко А.М. РЕГУЛИРОВАНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Рассмотрены факторы и негативные тенденции, которые препятствуют укреплению конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции на внутреннем и внешнем аграрном рынке. Предложены основные направления реализации мероприятий государственного регулирования и поддержки повышения уровня конкурентоспособности отечественной продовольственной продукции на европейском аграрном рынке.

Ключевые слова: конкурентоспособность, предприятия, инфраструктура, европейский рынок, сельскохозяйственная продукция, эффективность, экспорт, спрос, регулирование.

Postol A.A., Sobchenko A.M. REGULATION OF COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL PRODUCTS OF DOMESTIC AGRICULTURAL ENTERPRISES IN TERMS OF EUROPEAN INTEGRATION

The factors and negative tendencies that hinder strengthening of the competitiveness of domestic agricultural farms in domestic and international agricultural market are investigated. The main directions of the implementation of measures of state regulation and support of increase of the competitiveness of domestic food production in the European agricultural market are suggested.

Keywords: competitiveness, enterprise infrastructure, European market, agricultural products, efficiency, export, demand, regulation.

Постановка проблеми. Важливою частиною проголошеного Україною стратегічного курсу на всебічну модернізацію господарства у сучасному глобалізованому світі, формування системи нових відповідних йому міжнародних економічних відносин, є формування конкурентоспроможності продовольчої продукції та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств. Велику частку продовольчих товарів або сировини для них виробляють малі та середні аграрні підприємства, особисті господарства. Проте цілеспрямована робота щодо впровадження науково обґрунтованих технологій утримання худоби, збалансованого кормовиробництва, ветеринарного обслуговування, селекції в них практично не ведеться. Це призводить до того, що їх продукція не відповідає вимогам якості та безпеки в межах вимог СОТ та ЄС і є неконкурентоспроможною у значних обсягах. Тому підписання Україною угоди про Асоціацію з ЄС може призвести до втрати вагомого джерела сукупного доходу сільських родин, маргіналізації населення, перетворення вітчизняного аграрного ринку на ринок збуту європейських продовольчих товарів та продукції сільського господарства, зумовить поглиблення кризи в галузі та в розвитку сільських територій і створить загрозу продовольчій безпеці держави.

Це вимагає перегляду з боку держави важливості зазначених питань та діючих стандартів, направлених на посилення конкурентоспроможності аграрних підприємств України на вітчизняному та європейському продовольчих ринках. У зв'язку зі стрімкими змінами соціально-економічної та політичної ситуації у регіоні та світі, сучасні виклики й тенденції

світового розвитку вимагають обґрунтування нових методологічних підходів і практичних заходів державного регулювання підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції вітчизняних підприємств на європейському продовольчому ринку, що робить дослідження актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування конкурентоспроможності продукції вітчизняних агроформувань, їх функціонування на внутрішньому та європейському аграрних ринках отримали висвітлення в економічній літературі у роботах таких вітчизняних науковців, як П. Беленький, С. Бугіль, Н. Голомша, Р. Дудяк, С. Кваша, В. Липчук, М. Малік, О. Нужна, П. Саблук та ін. Проте динаміка розвитку сучасного сільськогосподарського виробництва, посилення конкуренції на аграрному ринку вимагає постійних наукових досліджень з метою пошуку шляхів удосконалення регулювання діяльності та підтримки вітчизняних товаровиробників.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення чинників та тенденцій зміни конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції вітчизняних аграрних підприємств на європейському аграрному ринку, виявлення причин, які її знижують та обґрунтування перспективних напрямів державного регулювання та підтримки підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У межах обраного Україною євроінтеграційного курсу стратегічно важливе значення мають активні партнерські відносини в аграрному секторі економіки з безпосередніми сусідами в регіоні: Польщею, Словаччиною, Чехією та Угорщиною – і на двосторонньому рівні, і в межах Вишеградської групи, а

також із державами Балтії. Ці країни, які нещодавно стали членами Європейського Союзу, демонструють постійну готовність брати активну участь у формуванні та реалізації «східної політики» ЄС, надають послідовну підтримку європейській інтеграції України та пропозиції щодо засобів та джерел підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції вітчизняних аграрних підприємств на європейському рівні.

Аграрний сектор займає важливе місце в економіці України. Значну частку аграрної продукції виробляють фермерські господарства та дрібні особисті господарства. Проте цілеспрямована діяльність щодо сортового та гібридного насінництва, впровадження науково обґрунтованих технологій утримання та годівлі худоби, промислової переробки продукції, диверсифікації виробництва та інших видів діяльності не здійснюється або здійснюється у незначних масштабах. Це призводить до нераціонального використання існуючого виробничо-ресурсного потенціалу вітчизняних агроформувань, недостатнього рівня конкурентоспроможності їх продукції та власне їх як суб'єктів господарювання, соціально-економічних втрат у цьому важливому секторі економіки у цілому [1, с. 284].

Про низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському аграрному ринку свідчать [3, с. 99–104]: низька ефективність вітчизняних товаровиробників порівняно з іншими країнами; невідповідність структури українського експорту попиту країн ЄС на сільськогосподарську продукцію; невелика частка підприємств, сертифікованих згідно з міжнародними стандартами. Значною мірою перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності такі чинники, як: низький рівень розвитку вітчизняної фінансово-кредитної системи; нерозвиненість інфраструктури аграрного виробництва; недостатня гармонізація українських стандартів якості з міжнародними; недостатність державного цільового фінансування науково-прикладних розробок у сфері генетики та селекції, біотехнологій, енерго- та ресурсозбереження.

Відсутність належних заходів регулювання та підтримки вказаних процесів з боку органів державного управління з метою вирішення цих проблем вже призвела до низки загрозливих явищ в аграрному секторі економіки України. Серед них насамперед необхідно виділити: зменшення обсягів валової продукції сільського господарства; заборону експорту українських живих тварин і м'яса на ринки країн ЄС; зменшення обсягів експорту молока з України в країни ЄС щороку на 50,0% при одночасному збільшенні обсягів імпорту на 60,0%. За умови збереження існуючого рівня конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському аграрному ринку та відсутності дієвих механізмів державного протекціонізму зростає небезпека посилення таких негативних тенденцій [5, с. 94–95]:

1) виробники аграрної продукції недотримуватимуть доходи, що призведе до погіршення соціально-економічних умов життєдіяльності населення сільських територій;

2) надалі зростатиме негативне сальдо зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС загалом та по сільськогосподарських і продовольчих товарах зокрема;

3) збільшиться частка імпортової продукції в сукупному споживанні продуктів харчування в Україні.

Ця проблема актуалізується з огляду на приєднання України до зони вільної торгівлі з ЄС. У разі збереження існуючого слабого рівня державного регулювання та підтримки вітчизняних товаровиробників, протекціонізму на вітчизняному аграрному ринку це призведе до його перетворення на ринок збуту європейських продуктів харчування та продукції сільського господарства, зумовить поглиблення кризи в аграрному секторі та розвитку сільських територій та створить загрозу продовольчій безпеці держави.

Про низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському продовольчому ринку свідчить: низька ефективність цієї галузі порівняно з іншими країнами; невідповідність структури українського експорту попиту країн ЄС на сільськогосподарську продукцію; невелика частка підприємств, сертифікованих згідно з міжнародними стандартами; низька якість продукції внаслідок того, що 60,0% аграрної продукції виготовляється дрібними приватними господарствами, які обмежені фінансовими, матеріальними, технологічними, інформаційними ресурсами. У виробництві аграрної продукції зайняті переважно особи без належної фахової підготовки, у результаті чого виготовлена у цих господарствах продукція втрачає конкурентні переваги не лише на зовнішніх, але й на внутрішньому ринку.

Значною мірою перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках такі причини [4, с. 156]:

– низький рівень розвитку вітчизняної фінансово-кредитної системи, що проявляється у високій вартості банківських кредитів та позик (невеликі суми на 2–3 роки під 24% річних у гривнях, у той час, як фермерам у країнах ЄС надаються кредити терміном до 20 років під 2–3% річних);

– нерозвиненість виробничої інфраструктури, що призводить до збільшення вартості аграрного виробництва, значних втрат продовольчої продукції під час її транспортування та зберігання;

– недостатня гармонізація українських стандартів якості з міжнародними;

– низька капіталізація вітчизняних малих аграрних підприємств, яка обмежує їх можливості щодо залучення додаткових коштів для розвитку бізнесу;

– переважно низький рівень спеціалізації сільськогосподарських підприємств, які виробляють 10–20 найменувань продукції. Фермери країн ЄС обмежуються виробництвом лише 2–3 видів сільськогосподарської продукції;

– недостатність державного цільового фінансування науково-прикладних розробок в аграрному секторі, що зменшує продуктивність сільськогосподарського виробництва;

– недостатня активність державної підтримки та контролю відтворення родючості ґрунтів, що призводить до збільшення частки ґрунтів, які є непридатними для ведення сільського господарства тощо.

Зарубіжний досвід свідчить, що важливим аспектом регулювання є підвищення інформованості як споживачів, так і виробників сільськогосподарської продукції. Так, у Німеччині ще в 2009 р. були відкриті сайти (веб-сайти Федерального Міністерства захисту прав споживачів, продуктів харчування та сільського господарства), де в онлайн режимі споживачі та виробники отримують необхідну інформацію. Ця інформація розміщена під егідою Федерального інституту оцінки ризиків, який працює за фінансо-

вої підтримки міністерства із правом публікування результатів своїх незалежних досліджень та інформації для кожного споживача. Аналогічні сайти є у Великобританії.

В Україні, на жаль, цей досвід не впроваджується. Враховуючи його важливість та дієвість, виникає потреба його використання. З цією метою нами проведено власне інтернет-опитування з метою вивчення громадської думки щодо ефективності контролю за якістю та безпечністю продуктів харчування, зокрема сільськогосподарських. Результати показали, що більшість респондентів, майже 90,0%, вважають, що контроль за якістю безпеки продукції зараз є нижчим, ніж 20 років тому.

Так, в Україні державними зусиллями створення веб-сайту для широкого кола громадськості та споживачів не здійснюється. За ініціативою громадських організацій було створено веб-сайт *agroin.org*, на якому висвітлюються інноваційні процеси в агропродовольчій сфері, а також належна увага приділяється інформуванню про якість продовольчої продукції. З огляду на інтеграцію України до ЄС, на нашу думку, необхідно здійснити такі заходи державної підтримки підвищення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств та продовольчої продукції:

1) всебічна підтримка сільгосптоваровиробників в орієнтації на споживача;

2) стимулювання забезпечення цінової доступності аграрної продовольчої продукції для всіх соціальних груп населення;

3) поширення використання «нішової» спеціалізації виробництв, що може забезпечити країну високоякісними сільськогосподарськими продуктами харчування та ефективний експорт;

4) розвиток органічного землеробства саме на базі малих аграрних підприємств та господарств населення як найбільш відповідного структурі їх агроресурсного потенціалу;

5) використання маркетингових стратегій організації виробництва та збуту продовольчої продукції;

6) створення дорадчих та консалтингових структур, обслуговуючих кооперативів з метою забезпечення ефективної діяльності вітчизняних товаровиробників у сегменті малого та середнього агробізнесу.

З метою розвитку структури вітчизняного аграрного ринку в умовах посилення євроінтеграційних процесів, конкурентної боротьби, наповнення його конкурентоспроможною продукцією вітчизняного виробництва та сприяння виходу цієї продукції на європейський і світовий аграрний ринок необхідно здійснити основні завдання регулювання вказаних процесів [2, с. 15]:

– визначення механізмів вдосконалення державної підтримки створення та впровадження нових екологічно чистих, ресурсозберігаючих технологій вирощування, поглибленої переробки сільськогосподарської сировини та виготовлення з неї конкурентоспроможної вітчизняної продовольчої продукції;

– здійснення цінової політики в сільському господарстві на основі поєднання вільного ціноутворення, державного регулювання та сприяння зростанню доходів сільськогосподарських товаровиробників;

– вжиття заходів щодо узгодження системи сертифікації сільськогосподарської продукції в Україні та норм, що регламентують санітарний, ветеринарний та фітосанітарний контроль, з міжнародними стандартами та вимогами, зокрема прискорити розроблення та впровадження узгоджених із міжнарод-

ними державних стандартів і систем якості, забезпечивши необхідне фінансування цих заходів;

– здійснення заходів щодо впровадження у сільськогосподарських підприємствах, що виробляють продовольчі товари, міжнародних систем забезпечення безпеки харчових продуктів та продовольчої сировини;

– залучення інвестицій у сільськогосподарські та переробні підприємства з метою випуску конкурентоспроможної продукції;

– підготовка висококваліфікованих фахівців для здійснення названої діяльності в аграрному секторі економіки.

Так, на виконання обґрунтованих заходів Національною торгово-промисловою палатою України спільно з компанією «Беарз Логістик Центр» реалізується проект «Украгросринок», який передбачає створення мережі з шести гуртових ринків сільськогосподарської продукції в різних адміністративних областях країни. Зокрема, у Херсонській області створюється єдиний торгово-маркетинговий майданчик, де буде сконцентрована вся інформація про наявність продовольчих товарів, про попит на них, про аграрне виробництво в регіоні, тобто створюється єдина логістична система регіону. Центром цієї логістичної системи буде Регіональний інформаційно-маркетинговий центр, який буде створений за допомогою Проекту «USAID Агроінвест».

Пріоритетним напрямом підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та вітчизняних товаровиробників в Херсонській області є розвиток інфраструктури аграрного ринку, адже функціонування об'єктів для зберігання плодочовчої продукції дає можливість здійснювати реалізацію овочів та картоплі в зимовий період за цінами, більш ніж у два рази нижчими від ринкових. Сьогодні в області діють 49 об'єктів для зберігання овочів та картоплі загальною ємністю 155,8 тис. т овочевої продукції та 950 тис. т картоплі. Сприяючи зміцненню інтеграції товаровиробників і обслуговуючих кооперативів, створенню і розвитку ефективних маркетингових каналів збуту для малих і середніх виробників, проект «USAID Агроінвест» надає грантову підтримку розвитку логістичних потужностей.

Уже надано грантову підтримку 10 підприємствам агробізнесу, в складі яких є гуртово-роздрібний «Новий ринок» Голопристанського району, гуртовий ринок в с. Чорнянка у складі кооперативу «Чорняночка» та ТОВ «Херсонський оптовий ринок». Приклади побудови та діяльності гуртових ринків сільськогосподарської продукції свідчать про очевидність вигоди від їхнього функціонування. Вони є важливим напрямом підвищення конкурентоспроможності підприємств і продукції сільського господарства країни.

Висновки. Підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції та аграрних підприємств на європейському аграрному ринку значною мірою визначається не лише заходами державного регулювання, але й менеджерами та фахівцями вітчизняних сільськогосподарських підприємств та маркетингово-логістичних формувань. Сучасний аграрний продовольчий ринок – це «ринок покупця», який насичений однорідною продукцією і функціонує в умовах гострої конкуренції між товаровиробниками, посередниками та продавцями за кінцевого споживача. Головне призначення державного регулювання полягає в тому, щоб взаємоузгодити маркетингові цілі вітчизняних сільськогосподар-

ських підприємств з їх ресурсними можливостями, вимогами споживачів, використати слабкі позиції конкурентів та свої конкурентні переваги на європейському аграрному продовольчому ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Дем'яненко М.Я. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК : монографія / М.Я. Дем'яненко, П.Т. Саблук, В.М. Скупий та ін. ; за ред. М.Я.Дем'яненка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 372 с.
2. Гайдуцький П. Україна – ЄС: проблеми інтеграції / П. Гайдуцький // Джерело тижня – 7 червня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroconf.org/content/gayduckiyukraina-es-problemy-integracii>.
3. Гришова І.Ю. Державна підтримка як невід'ємний механізм економічного зростання. Інституційні чинники розвитку підприємницьких структур : колективна монографія / під ред. д.е.н., професора О.О. Непочатенко. – Умань : СПД Сочинський, 2013. – С. 36–44.
4. Кваша С.М. Стан та тенденції розвитку сільського господарства країн -членів Європейського Союзу / С.М. Кваша, К.С. Кваша. – К. : ННЦ ІАЕ 2013. – С. 40.
5. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року : Закон України від 18.10.2005 р. № 2982-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

УДК 631.559:633.1

Рожков А.О.
*доктор економічних наук,
професор кафедри рослинництва,
директор інституту післядипломної освіти
Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва*

Сєвідова І.О.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва*

БІОЕНЕРГЕТИЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ АГРОТЕХНІЧНИХ ЗАХОДІВ ВИРОЩУВАННЯ ПШЕНИЦІ ТВЕРДОЇ ЯРОЇ ТА ТРИТИКАЛЕ ЯРОГО

Здійснено порівняльний аналіз енергетичної ефективності вирощування пшениці твердої ярої та тритикале ярого за впливу норм висіву, способу посіву і комплексного внесення сечовини з кристаломом. Показано, що комплексне підживлення посівів обох культур сечовиною одночасно з кристаломом в рекомендованій дозі, що забезпечить найвищі показники біоенергетичної ефективності. Виконано обґрунтування напрямів покращення біоенергетичних показників продукції.

Ключові слова: агрозаходи, злакові, біоенергетична ефективність, норми висіву, підживлення посівів.

Рожков А.А., Сєвидова И.А. БИОЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ АГРОТЕХНИЧЕСКИХ МЕРОПРИЯТИЙ ВЫРАЩИВАНИЯ ПШЕНИЦЫ ТВЕРДОЙ ЯРОВОЙ И ЯРОВОГО ТРИТИКАЛЕ

Сделан сравнительный анализ энергетической эффективности выращивания пшеницы яровой и ярового тритикале при влиянии норм высева, способа посева и комплексного внесения мочевины с кристаломом. Показано, что комплексная подкормка посевов обеих культур мочевиной одновременно с кристаломом в рекомендуемой дозе, что обеспечит наивысшие показатели биоэнергетической эффективности. Выполнено обоснование направлений улучшения биоэнергетических показателей продукции.

Ключевые слова: агромероприятия, злаковые, биоэнергетическая эффективность, нормы высева, подкормка посевов.

Rozhkov A.O., Sievidova I.O. BIOENERGETIC EFFICIENCY OF AGROTECHNICAL MEASURES OF CULTIVATION OF DURUM SPRING WHEAT AND SPRING TRITICALE

The article deals with the comparative analysis of energy efficiency of durum spring wheat and spring triticale under the influence of seeding rates, method of sowing and urea complex with crystalon. It is shown that the comprehensive fertilization of crops of both cultures with urea and crystalon at the recommended dose will provide the highest indicators bioenergetic efficiency. The author carried out the justification of directions improving the bioenergetic performance of production.

Keywords: agronomic measures, cereals, bioenergetic efficiency, seeding rate, fertilizing crops.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва спрямоване на прискорення темпів розвитку агропромислового сектора та перетворення його на конкурентоспроможну систему. Технології вирощування польових культур мають передбачати насамперед збереження родючості ґрунтів і на їх тлі забезпечувати реалізацію біологічного потенціалу посівів, зниження витрат на виробництво одиниці продукції та підвищення її конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Все більшу увагу дослідників привертає біоенергетична оцінка ефективності технологій вирощування різних

сільськогосподарських культур, ефективності окремих агрозаходів та ін. [1].

Питанням виявлення енергоощадних варіантів (сортів, технологій, агрозаходів) пов'язаних з оцінкою співвідношення кількості енергії, накопиченої рослинами, та витрат антропогенної енергії. Питанням виявлення енергоощадних варіантів оцінка є універсальною і дозволяє порівнювати енергоемність будь-якого агрозаходу у різних умовах, саме цьому присвячені праці вітчизняних і закордонних учених [2–6].

У роботах розкриваються теоретичні узагальнення й практичні рекомендації з раціональної орга-